

Cuprins

CAPITOLUL I. CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND MOȘTENIREA	5
1. Noțiune. Felurile moștenirii. Caractere juridice	5
1.1. Noțiune. Precizări terminologice	5
1.2. Felurile moștenirii.....	7
1.3. Caracterele juridice ale transmisiunii succesoriale	10
2. Deschiderea moștenirii	15
2.1. Noțiune	15
2.2. Data deschiderii moștenirii	15
2.3. Locul deschiderii moștenirii	18
3. Condițiile generale ale dreptului de a moșteni	22
3.1. Enumerare.....	22
3.2. Capacitatea succesorală	22
3.3. Vocația succesorală	27
3.4. Nedemnitățile succesoriale.....	28
3.4.1. Noțiune și caractere juridice	28
3.4.2. Felurile nedemnității.....	29
3.4.4. Înlăturarea efectelor nedemnității	35
3.4.5. Invocarea nedemnității succesoriale	35
CAPITOLUL II. MOȘTENIREA LEGALĂ.....	38
1. Reguli generale.....	38
1.1. Condițiile dreptului de moștenire legală.....	38
1.1.1. Vocația succesorală legală.....	38
1.2. Principiile generale ale devoluțiunii legale a moștenirii.....	41
1.3. Reprezentarea succesorală	44
1.3.1. Noțiune	44
1.3.3. Modul în care operează reprezentarea	49
1.3.4. Efectele reprezentării succesoriale.....	52
1.3.4.1. Efectul general al reprezentării succesoriale.....	52
1.3.4.2. Efectul particular al reprezentării succesoriale	53

1.3.5. Probleme special legate de moștenirea prin reprezentare și prin retransmitere în condițiile Legii nr. 18/1991, ale Legii nr. 112/1995 și ale Legii nr. 10/2001	54
2. Reguli speciale aplicabile diferitelor categorii de moștenitori legali	56
2.1. Dreptul la moștenire al rudelor defunctului	56
2.1.1. Clasa întâi de moștenitori legali: descendenții defunctului	56
2.1.1.1 Modul de împărțire a moștenirii între descendenți	57
2.1.1.2. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al descendenților	59
2.1.2. Clasa a doua de moștenitori legali: ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați	59
2.1.2.1. Ascendenții privilegiați	60
2.1.2.2. Colateralii privilegiați	64
2.1.3. Clasa a treia de moștenitori legali: ascendenții ordinari	68
2.1.4. Clasa a patra de moștenitori legali: colateralii ordinari	69
2.2. Drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor al defunctului	71
2.2.1. Generalități	71
2.2.2. Condițiile cerute soțului supraviețuitor pentru a putea moșteni	71
2.2.3. Dreptul la moștenire al soțului supraviețuitor în raport de regimul matrimonial ales la încheierea căsătoriei	74
2.2.4. Enumerarea drepturilor succesoriale ale soțului supraviețuitor	75
2.3. Moștenirea vacantă	85
2.3.1. Noțiune. Cazuri	85
2.3.2. Beneficiari	87
2.3.3. Natură juridică	88
2.3.4. Particularități ale procedurii atribuirii moștenirii vacante	89

CAPITOLUL III. MOȘTENIREA TESTAMENTARĂ	93
1. Reguli generale privind moștenirea testamentară. Considerații privind testamentul	93
1.1. Evoluția istorică a noțiunii de testament. Definiție	93
1.2. Caractere juridice.....	96
1.3. Cuprinsul testamentului	97
1.4. Interpretarea, proba și legea aplicabilă testamentului.....	99
1.5. Condițiile de validitate ale testamentului	101
1.5.1. Precizări	101
1.5.2. Condițiile de fond	102
1.5.3. Condiții generale de formă privind testamentul	110
2. Formele testamentului	115
2.1. Testamentele ordinare.....	116
2.1.1. Testamentul olograf.....	116
2.1.2. Testamentul autentic	122
2.2. Testamentele privilegiate.....	129
2.3. Alte forme de testament.....	131
2.3.1 Testamentul sumelor și valorilor depozitate.....	132
2.3.2. Testamentul întocmit de un cetățean român aflat în străinătate	134
3. Regimul juridic aplicabil principalelor dispoziții testamentare	135
3.1. Legatul.....	135
3.1.1. Noțiunea de legat. Desemnarea legatarului	135
3.1.2. Clasificarea legatelor	137
3.1.2.1. Clasificarea legatelor după obiect.....	137
3.1.2.2. Clasificarea legatelor după modalități	146
3.1.3. Ineficacitatea legatelor.....	149
3.1.3.1. Nulitatea legatelor.....	149
3.1.3.2. Revocarea legatelor	150
3.1.3.3. Caducitatea legatelor	158
3.1.3.4. Destinația bunurilor constituind obiectul unui legat ineficace	163
3.2. Dezmoștenirea	166
3.2.1. Dezmoștenirea directă și indirectă.....	168
3.2.2. Efectele dezmoștenirii	170
3.2.3. Nulitatea dezmoștenirii.....	171
3.3. Execuțiunea testamentară	172

3.3.1. Noțiune	172
3.3.2. Natură juridică	173
3.3.3. Atribuțiile executorului testamentar	175
3.3.4. Încetarea execuțiunii testamentare	179
4. Limitele dreptului de dispoziție asupra bunurilor moștenirii	180
4.1. Oprirea actelor asupra unei succesiuni nedeschise, viitoare	180
4.2. Substituțiile fideicomisare	183
4.2.1. Considerații de ordin istoric	183
4.2.2. Substituțiile fideicomisare în sistemul actualului Cod civil	186
4.2.3. Liberalitățile reziduale	189
4.3. Oprirea liberalităților care încalcă rezerva succesorală	190
4.3.1. Rezerva succesorală	190
4.3.1.1. Caracterele juridice ale rezervei succesorale	193
4.3.1.2. Moștenitorii rezervatari	195
4.3.2. Cotitatea disponibilă specială a soțului supraviețuitor ...	201
4.3.2.1. Liberalitățile care intră sub incidența art. 1.090 C. civ.	202
4.3.2.2. Determinarea quantumului cotității disponibile speciale	203
4.3.2.3. Sancțiunea depășirii cotității disponibile speciale ...	205
4.3.3. Modul de calcul al rezervei succesorale și al cotității disponibile	205
4.3.4. Reducțiunea liberalităților excesive	210
4.3.4.1. Noțiune, titulari, modalitate de invocare	210
4.3.4.2. Ordinea reducăunii liberalităților excesive	211
4.3.4.3. Căi procedurale de realizare a reducăunii	216
4.3.4.4. Efectele reducăunii	218
4.3.4.5. Reducăunea unor liberalități speciale	222
4.3.4.6. Imputarea liberalităților excesive	224
4.3.5. Raportul donațiilor	225
4.3.5.1. Considerații introductive	225
4.3.5.2. Condițiile obligației legale de raport al donațiilor ...	227
4.3.5.3. Persoanele care pot cere raportul donațiilor	230
4.3.5.4. Donațiile supuse raportului. Excepții	231
4.3.5.5. Modul de efectuare a raportului	233

4.3.5.6. Căi de realizare a raportului.....	236
5. Transmisiunea moștenirii	237
5.1. Transmisiunea activului și pasivului succesoral.....	237
5.1.1. Obiectul transmisiunii succesoral	237
5.1.1.1. Activul succesoral.....	239
5.1.1.2. Pasivul succesoral.....	240
5.1.2. Transmisiunea activului succesoral	244
5.1.3. Transmiterea pasivului succesoral.....	245
5.1.3.1. Divizarea de drept a pasivului succesoral. Excepții	246
5.1.3.2. Contribuția moștenitorilor la datoriile plătite	248
5.2. Dreptul de opțiune succesorală	249
5.2.1. Noțiune, principii.....	249
5.2.2. Titularii dreptului de opțiune succesorală.....	251
5.2.3. Actul de opțiune succesorală	255
5.2.3.1. Condiții de validitate	256
5.2.3.2. Caractere juridice.....	258
5.2.4. Termenul de opțiune succesorală.....	261
5.2.4.1. Noțiune, natură juridică, domeniu de aplicare.....	261
5.2.4.2. Reducerea și prorogarea termenului de opțiune succesorală	264
5.2.4.3. Suspendarea și repunerea în termenul de opțiune succesorală	266
5.2.5. Retransmiterea dreptului de opțiune succesorală.....	268
5.2.6. Acceptarea moștenirii	271
5.2.6.1. Acceptarea voluntară a moștenirii	271
5.2.6.2. Acceptarea forțată a moștenirii.....	277
5.2.6.3. Efectele acceptării moștenirii	279
5.2.7. Renunțarea la moștenire	282
5.2.7.1. Noțiune și condiții de fond	282
5.2.7.2. Efectele renunțării la moștenire	284
5.2.7.3. Revocarea renunțării la moștenire	286
5.3. Dobândirea sezinii	288
5.3.1. Considerații introductive	288
5.3.2. Noțiunea de sezină.....	288
5.3.3. Moștenitorii sezinari	290
5.3.4. Efectele sezinii	290

5.3.5. Dobândirea seziinei de către moștenitorii legali nesezinari	292
5.3.6. Intrarea legatarului universal sau cu titlu universal în stăpânirea moștenirii	293
5.3.7. Predarea legatului cu titlu particular	294
5.4. Petiția de ereditate.....	296
5.4.1. Noțiuni	296
5.4.2. Părțile. Delimitare față de alte acțiuni	296
5.4.3. Caracterele juridice	297
5.4.4. Dovada calității moștenitor. Certificatul de moștenitor	298
5.4.5. Efectele recunoașterii calității de moștenitor	302
6. Indiviziunea și partajul succesoral.....	307
6.1. Indiviziunea succesorală.....	307
6.1.1. Regimul juridic al indiviziunii succesorale.....	308
6.1.2. Imprescriptibilitatea dreptului de a cere ieșirea din indiviziune	312
6.2. Procedura lichidării pasivului succesoral	314
6.3. Partajul moștenirii.....	319
6.3.1. Noțiuni. Condiții generale.....	319
6.3.2. Obiectul partajului succesoral.....	322
6.3.3. Raportul datoriilor	324
6.3.4. Formele partajului succesoral	326
6.3.4.1. Partajul voluntar.....	326
6.3.4.2. Partajul judiciar.....	327
6.3.5. Drepturile creditorilor cu privire la partaj. Opoziția la partaj	333
6.3.6. Efectele partajului succesoral	336
6.3.7. Obligația de garanție între comoștenitori.....	337
6.3.8. Desființarea partajului succesoral	339
6.4. Partajul de ascendent	340
6.4.1. Noțiuni. Caractere juridice.....	340
6.4.2. Condițiile de validitate ale partajului.....	341
6.4.2.1. Condiții de formă	341
6.4.2.2. Condiții de fond	342
6.4.3. Efectele partajului de ascendent	344
6.4.3.1. Partajul de ascendent prin donație	344

6.4.3.2. Partajul de ascendent realizat prin testament.....	346
6.4.4. Ineficacitatea partajului de ascendent.....	346
BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ.....	349
TESTE-GRILĂ	
Sucesiuni (Moștenirea – reguli generale, moștenirea legală, moștenirea testamentară, transmisiunea moștenirii, moștenirea vacantă).....	351
RĂSPUNSURI LA TESTELE-GRILĂ.....	380

Capitolul I

CONSIDERAȚII GENERALE PRIVIND MOȘTENIREA

1. Noțiune. Felurile moștenirii. Caractere juridice

1.1. Noțiune. Precizări terminologice

Potrivit dispozițiilor art. 953 C. civ.¹, „moștenirea este transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă”.

Prin urmare, se observă că regulile care guvernează moștenirea se aplică numai în cazul morții unei persoane fizice, nu și în cazul încetării existenței unei persoane juridice².

Moștenirea, indiferent că este legală sau testamentară, reprezintă și un mod de dobândire a dreptului de proprietate³, prin care, *de cuius*, persoana fizică decedată transmite patrimoniul său către una sau mai multe persoane care se află în ființă⁴.

Deși în limbaj curent în locul noțiunii de „moștenire” se utilizează și noțiunea de „succesiune”, aceasta din urmă are o accepțiune mai largă, desemnând orice fel de transmisiune de drepturi între vii sau *mortis causa*, indiferent că este vorba despre o transmisiune universală, cu titlu universal sau cu titlu particular. Așadar, numai în sens restrâns, adică acela de transmisiune pentru cauză de moarte, noțiunea de „succesiune” este echivalentă cu cea de „moștenire”⁵.

¹ Noul Cod civil adoptat prin Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009, republicată în M. Of. nr. 505 din 15 iulie 2011, modificată prin O.U.G. nr. 79/2011, publicată în M. Of. nr. 696 din 30 septembrie 2011.

² Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală*, ed. a III-a actualizată și completată, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 19.

³ Conform art. 557 alin. (1) C. civ.: „Dreptul de proprietate se poate dobândi, în condițiile legii, prin convenție, *moștenire legală sau testamentară*, accesione, uzucațiune, ca efect al posesiei de bună-credință în cazul bunurilor mobile și al fructelor, prin ocupațiune, tradițiune, precum și prin hotărâre judecătorească, atunci când ea este translativă de proprietate prin ea însăși”.

⁴ A se vedea și G. Boroș, L. Stănciulescu, *Instituții de drept civil în reglementarea noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2012, p. 513.

⁵ Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, pp. 21-22.

Pe de altă parte, s-a arătat că succesiunea desemnează, pe de-o parte, transmiterea patrimoniului unei persoane ca urmare a faptului morții acesteia, ceea ce reprezintă practic o modalitate de dobândire a dreptului de proprietate, iar pe de altă parte, însuși patrimoniul transmis¹.

De altfel, deși legiuitorul a adoptat noțiunea de moștenire, acesta nu a renunțat întru totul nici la cea de succesiune, care continuă să-și găsească aplicarea în mai multe texte ale Codului civil. De exemplu, la art. 553 alin. (2) se face vorbire despre „certificatul de vacanță succesorală”² sau la art. 627 alin. (5), referitor la clauza de inalienabilitate, se stipulează că „transmiterea bunului pe cale de *succesiune* nu poate fi oprită prin stipularea inalienabilității”. Pe de altă parte, patrimoniul persoanei fizice decedate transmis pentru cauză de moarte poartă denumirea de *masă succesorală*.

Deși s-ar putea înțelege că termenul de „succesiune” privește numai moștenirea legală (*ab intestat*), doctrina franceză recunoaște că și testamentul este „act succesoral reglementat de dreptul de moștenire”³.

Persoana despre a cărei moștenire este vorba se numește *defunct* sau *de cuius*⁴ ori „*autor*”⁵, iar în cazul moștenirii testamentare, se numește „*testator*”.

La rândul lor, persoanele care dobândesc patrimoniul defunctului se numesc „*moștenitori*” sau „*succesori*”, iar în cazul moștenirii testamentare, „*moștenitori testamentari*” sau „*legatari*”.

¹ M. Grimaldi, *Droit des successions*, 7^e edition, Lexis Nexis, Paris, 2017, p. 17.

² Art. 553 alin. (2) C. civ.: „(...) 2. Moștenirile vacante se constată prin certificat de vacanță succesorală și intră în domeniul privat al comunei, orașului sau municipiului, după caz, fără înscriere în cartea funciară. Imobilele cu privire la care s-a renunțat la dreptul de proprietate conform art. 562 alin. (2) se dobândesc, fără înscriere în cartea funciară, de comună, oraș sau municipiu, după caz, și intră în domeniul privat al acestora prin hotărârea consiliului local. (...)”.

³ M. Grimaldi, *Droit des successions*, *op. cit.*, p. 18.

⁴ Abreviere din latinescul *is de cuius successionis (rebus) agitur* = cel despre a cărui moștenire/bunuri este vorba.

⁵ De exemplu, la art. 1.105 referitor la retransmiterea dreptului de opțiune: „1. Moștenitorii celui care a decedat fără a fi exercitat dreptul de opțiune succesorală îl exercită separat, fiecare pentru partea sa, în termenul aplicabil dreptului de opțiune privind moștenirea *autorului* lor. 2. În cazul prevăzut la alin. (1), partea succesibilului care renunță profită celorlalți moștenitori ai *autorului* său”.

1.2. Felurile moștenirii

Potrivit art. 955 alin. (1) C. civ., „patrimoniul defunctului se transmite prin moștenire legală, în măsura în care cel care lasă moștenirea nu a dispus altfel prin testament”.

Prin urmare, ca și în sistemul vechiului Cod civil român de la 1864, în funcție de izvorul vocației succesoriale a celor ce dobândesc patrimoniul succesoral, moștenirea poate fi de două feluri: *legală sau testamentară*.

a. Moștenirea este *legală*¹ atunci când patrimoniul defunctului se transmite în temeiul legii către persoanele, în ordinea și în cotele stabilite de lege. Moștenirea legală se produce atunci când defunctul nu a întocmit testament pentru a dispune de patrimoniul său în caz de moarte sau, deși întocmit, testamentul nu produce efecte, în tot sau în parte.

În dreptul românesc, spre deosebire de cel roman², moștenirea legală este regula, iar cea testamentară, excepția.

Pe de altă parte, moștenirea este legală și atunci când defunctul a lăsat testament, însă acesta *nu cuprinde dispoziții referitoare la transmiterea patrimoniului succesoral*, ci numai alte dispoziții (de exemplu, numirea unui executor testamentar, înlăturarea de la moștenire a unor succesibili³ etc.).

Moștenirea este legală deoarece patrimoniul succesoral al defunctului se transmite *ope legis*, respectiv la persoanele, în ordinea și în cotele determinate prin lege.

Persoanele care dobândesc moștenirea *ab intestat* sunt *moștenitori universali*, adică au vocație la întregul patrimoniu succesoral chiar dacă, în concret, vor beneficia numai de o anumită fracțiune din moștenire (de exemplu, în cazul unei pluralități de moștenitori legali). Pe de altă parte,

¹ Moștenirea legală se mai numește și moștenire *ab intestat*, adică fără testament, ea intervenind în situația în care *de cuius* decedează fără a lăsa testament.

² În dreptul roman, succesiunea *ab intestat* era considerată chiar o dezonoare. A se vedea, în acest sens, D. Alexandresco, *Principiile dreptului civil român*, vol. II, București, 1926, pp. 16 și urm.

³ De menționat că, în această din urmă situație, dacă cel înlăturat de la moștenire este *moștenitor rezervatar*, el va putea totuși culege rezerva succesorală în calitate de moștenitor legal. Astfel, conform art. 1.086 C. civ.: „Rezerva succesorală este partea din bunurile moștenirii la care moștenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinței defunctului, manifestată prin liberalități ori dezmoșteniri”.

rezerva succesorală se culege *cu titlu universal*, reprezentând o parte din moștenire, însă nu pot exista moștenitori legali cu *titlu particular*, care să aibă vocație succesorală numai cu privire la anumite bunuri din succesiune, privite în mod izolat¹.

b. Moștenirea este *testamentară* atunci când patrimoniul succesoral se transmite prin testament, în baza voinței testatorului, către persoanele desemnate de acesta pentru a culege moștenirea. Persoanele desemnate de testator să culegă moștenirea se numesc legatari. Legatarul poate fi: *universal*, atunci când are vocație la întregul patrimoniu succesoral al defunctului; *cu titlu universal*, atunci când are vocație la o fracțiune din masa succesorală; *cu titlu particular*, atunci când are vocație la bunuri *ut singuli*, anume determinate.

c. *Coexistența moștenirii legale cu cea testamentară* este posibilă în lumina dispozițiilor art. 955 alin. (2) C. civ., conform cărora „o parte din patrimoniul defunctului se poate transmite prin moștenire testamentară, iar cealaltă parte prin moștenire legală”².

Astfel, dacă defunctul a lăsat prin testament întreaga moștenire altor persoane și există moștenitori rezervatari, aceștia din urmă vor primi, în calitate de moștenitori legali, partea din moștenire cuvenită rezervei, împotriva voinței liberale a testatorului. Așadar, atunci când există moștenitori rezervatari, chiar se impune coexistența moștenirii legale cu cea testamentară³.

¹ Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, p. 24.

² Raportat la aceste dispoziții, în doctrină s-a ridicat problema posibilității ca o persoană să cumuleze calitatea de moștenitor legal cu aceea de legatar. S-a apreciat că această posibilitate nu poate fi exclusă *de plano*, cu excepția situației în care persoana chemată la moștenire de lege și, în același timp, gratificată și prin testament optează în mod diferit cu privire la moștenirea legală și la legat, respectiv o acceptă pe una și renunță la cealaltă. Totuși, dacă legatul este mai mic decât cota legală, moștenitorul legal nu poate renunța la legat pentru a moșteni mai mult, deoarece un asemenea legat ar putea fi echivalentul unei dezmoșteniri parțiale, situație în care moștenitorul legal ar putea solicita numai rezerva succesorală (dacă aceasta este mai mare decât legatul). Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, pp. 26-27.

³ M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR*, Ed. Academiei, București, 1966, p. 53.

Practic, chiar și atunci când optăm pentru moștenirea testamentară nu putem exclude în totalitate, nici măcar teoretic, moștenirea legală, deoarece trebuie reglementată și ipoteza în care *de cuius* nu a testat. În acest caz, numai legiuitorul poate suplini această „omisiune” din partea defunctului de a-și fi exprimat voința cu privire la destinația patrimoniului său ulterior datei morții.

În ceea ce privește justificarea celor două forme ale moștenirii, moștenirea legală își găsește justificare în existența familiei, respectiv a faptului că bunurile succesoriale trebuie să fie distribuite cu prioritate între membrii de familie, pe când moștenirea testamentară are la bază atât o justificare economică (în sensul că succesiunea tinde să favorizeze o gestiune dinamică a patrimoniului, care să asigure titularul că el este cel care decide destinația bunurilor succesoriale), cât și una psihologică (succesiunea trebuie să-i creeze lui *de cuius* sentimentul că moștenitorii îi vor păstra vie amintirea prin intermediul bunurilor sale pe care le moștenesc)¹.

Pe de altă parte, dacă testatorul a făcut unul sau mai multe legate cu titlu universal, dar care *nu epuizează întregul patrimoniu succesoral*, devoluțiunea moștenirii va fi testamentară, în limitele legatului/legatelor și legală pentru restul². Dacă însă legatele cu titlu universal *epuizează întregul patrimoniu succesoral* sau dacă testatorul a instituit *unul sau mai mulți legatari universali*, moștenirea va fi exclusiv testamentară.

Dacă testatorul a făcut exclusiv legate cu titlu particular, patrimoniul succesoral se va transmite *ope legis* către moștenitorii legali, aceștia din urmă fiind însă obligați să execute legatele cu titlu particular, iar dacă legatul are ca obiect un drept real asupra unui bun individual determinat, acest drept va fi dobândit de legatar direct de la defunct și nu de la moștenitorii legali ai acestuia³.

În concluzie, moștenirea testamentară o înlătură pe cea legală numai dacă:

- testatorul a instituit unul sau mai mulți legatari universali sau doi ori mai mulți legatari cu titlu universal care împreună au vocație la întreaga moștenire;
- nu există moștenitori rezervatari.

¹ M. Grimaldi, *Droit des successions*, op. cit., pp. 32-33.

² Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral*, vol. I, *Moștenirea legală*, op. cit., p. 25.

³ *Ibidem*.

1.3. Caracterele juridice ale transmisiunii succesorală

Transmiterea succesorală are anumite particularități care o deosebesc de celelalte moduri de transmitere a drepturilor și obligațiilor specific dreptului civil.

Astfel, transmiterea succesorală este o *transmisiune*:

a) *pentru cauză de moarte (mortis cauza)* deoarece produce efecte numai la moartea persoanei fizice, indiferent dacă moartea este constatată fizic sau declarată judecătorește¹. Prin urmare, normele dreptului succesoral nu se aplică în cazul transmisiunilor prin acte între vii și nici în cazul încetării existenței unei persoane juridice. De menționat că dispozițiile juridice care reglementează transmisiunea succesorală se aplică, în principiu, și persoanelor juridice, unităților administrativ-teritoriale ori statului în măsura în care aceștia au calitatea de dobânditori ai patrimoniului succesoral sau a unor bunuri din aceasta².

b) *universală*, deoarece privește totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale care au aparținut defunctului, adică întregul patrimoniu al acestuia, privit ca universalitate.

Totuși, moștenitorii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspund pentru datoriile și sarcinile moștenirii *numai cu bunurile din*

¹ Codul civil reglementează la art. 49-50 cazul general de declarare judecătorească a morții, precum și cazurile speciale, respectiv: „Art. 49: Cazul general: 1. În cazul în care o persoană este dispărută și există indicii că a încetat din viață, aceasta poate fi declarată moartă prin hotărâre judecătorească, la cererea oricărei persoane interesate, dacă au trecut cel puțin doi ani de la data primirii ultimelor informații sau indicii din care rezultă că era în viață. 2. Dacă data primirii ultimelor informații sau indicii despre cel dispărut nu se poate stabili cu exactitate, termenul prevăzut în alin. (1) se socotește de la sfârșitul lunii în care s-au primit ultimele informații sau indicii, iar în cazul în care nu se poate stabili nici luna, de la sfârșitul anului calendaristic. Art. 50: Cazuri speciale: 1. Cel dispărut în împrejurări deosebite, cum sunt inundațiile, cutremurul, catastrofa de cale ferată ori aeriană, naufragiul, în cursul unor fapte de război sau într-o altă împrejurare asemănătoare, ce îndreptățește a se presupune decesul, poate fi declarat mort dacă au trecut cel puțin șase luni de la data împrejurării în care a avut loc dispariția. 2. Dacă ziua în care a intervenit împrejurarea când a avut loc dispariția nu poate fi stabilită, sunt aplicabile, în mod corespunzător, dispozițiile art. 49 alin. (2). 3. Atunci când este sigur că decesul s-a produs, deși cadavrul nu poate fi găsit sau identificat, moartea poate fi declarată prin hotărâre judecătorească, fără a se aștepta împlinirea vreunui termen de la dispariție”.

² Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, pp. 31-32.

*patrimoniul succesoral, proporțional cu cota fiecăruia*¹, iar în cazul succesiunilor vacante, comuna, orașul sau, după caz, municipiul *suportă pasivul moștenirii vacante numai în limita valorii bunurilor din patrimoniul succesoral*².

Nu se transmit prin moștenire:

– drepturile și obligații nepatrimoniale (de exemplu, drepturi de autor);

– drepturile patrimoniale care se sting la moartea titularului lor deoarece fie au caracter viager, fie au fost contractate sau născute *ex lege* în considerarea persoanei titularului sau sunt legate de o calitate personală a acestuia (de exemplu, dreptul de uzufruct, dreptul de uz, dreptul de abitație, dreptul la pensie, creanța de întreținere sau de rentă viageră etc.).

Prin caracterul universal, transmisiunea succesorală se deosebește de transmisiunile prin acte între vii, deoarece acestea din urmă:

– nu poate avea ca obiect obligații, ci numai drepturi³;

– nu poate avea ca obiect un patrimoniu. Patrimoniul, fiind strâns legat de subiectul de drept căruia îi aparține, nu poate fi transmis, în totalitatea sa, prin acte între vii, ci doar la momentul decesului persoanei fizice. În schimb, o persoană fizică poate transmite, prin acte între vii, unul sau mai multe drepturi din cuprinsul patrimoniului său⁴;

– presupune îndeplinirea formalităților prevăzute de lege, pentru ca drepturile dobândite să fie opozabile terților. Astfel, în materia drepturilor reale, în cazul transmisiunilor *inter vivos*, este necesară efectuarea formalităților de publicitate imobiliară, pe când, conform art. 887 alin. (1) teza I C. civ., drepturile reale se dobândesc fără înscriere în cartea funciară când provin din moștenire. Pe de altă parte, și în situația vânzării unei moșteniri trebuie îndeplinite formalitățile de publicitate, conform art. 1.753 C. civ., respectiv cumpărătorul unei moșteniri nu va dobândi drepturile reale asupra imobilelor cuprinse în moștenire decât potrivit regulilor privitoare la cartea funciară. În acest sens, el nu poate opune terțelor persoane

¹ Conform art. 1.114 alin. (2) C. civ.

² Conform art. 1.139 alin. (2) C. civ.

³ În sistemul de drept românesc nu este recunoscută cesiunea de datorie, deși Codul civil a reglementat, la art. 1.599-1.604, instituția preluării datoriei ori pe cea a cesiunii contractului (art. 1.315-1.320 C. civ.).

⁴ Pentru amănunte, a se vedea C. Bîrsan, *Drept civil. Drepturile reale principale în reglementarea noului Cod civil*, Ed. Hamangiu, București, 2013, p. 16; V. Stoica, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Ed. C.H. Beck, București, 2009, pp. 23-34.

dobândirea altor drepturi cuprinse în moștenire decât dacă a îndeplinit formalitățile cerute de lege pentru a face opozabilă dobândirea fiecăruia dintre aceste drepturi.

c) *unitară*, deoarece moștenirea se transmite la moștenitorii legali sau testamentari, *după aceleași norme juridice, indiferent de natura* (bunuri mobile sau imobile, drepturi reale sau drepturi de creanță etc.), *proveniența* (bunuri provenite pe linie maternă sau pe linie paternă), *originea* (bunuri moștenite sau achiziționate) sau *după modalitățile de care sunt afectate bunurile* (termen sau condiție, proprietate comună pe cote-părți sau în devălmășie etc.) care o compun.

Caracterul unitar al transmisiunii succesoriale nu vizează unicitatea actului normativ care o reglementează, ci unicitatea normelor juridice aplicabile în materie¹.

Există anumite situații, derogatorii de la regulile generale ale devoluțiunii succesoriale legale, în care, prin anumite reglementări speciale, este înlăturat principiul unității transmisiunii succesoriale. Astfel, într-o enumerare neexhaustivă, constituie excepții de la caracterul unitar al transmisiunii succesoriale:

– situația soțului supraviețuitor care, în lipsa descendenților, moștenește în mod exclusiv mobilierul și obiectele de uz casnic care au fost afectate folosinței comune a soților², fără ca în privința acestora să mai intre în concurs cu ceilalți moștenitori ai defunctului;

– situația salariului cuvenit defunctului, dar neîncasat de către acesta până la data survenirii decesului³;

– situația compensării în bani a concediului de odihnă neefectuat de salariatul decedat⁴;

¹ Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, p. 40.

² Conform art. 974 C. civ.

³ Conform art. 167 alin. (2) din Codul muncii – Legea nr. 53 din 24 ianuarie 2003, republicată: „În caz de deces al salariatului, drepturile salariale datorate până la data decesului sunt plătite, în ordine, *soțului supraviețuitor, copiilor majori ai defunctului sau părinților acestuia*. Dacă nu există niciuna dintre aceste categorii de persoane, drepturile salariale sunt plătite altor moștenitori, în condițiile dreptului comun”.

⁴ Art. 146 din Codul muncii: „1. Concediul de odihnă se efectuează în fiecare an. 2. În cazul în care salariatul, din motive justificate, nu poate efectua, integral sau parțial, concediul de odihnă anual la care avea dreptul în anul calendaristic respectiv, cu acordul persoanei în cauză, angajatorul este obligat să acorde concediul de odihnă neefectuat într-o perioadă de 18 luni începând cu anul următor celui în care s-a născut dreptul la

– situația pensiei neîncasate de pensionar până la data decesului¹.

În schimb, nu constituie excepții de la caracterul unitar al transmisiunii succesoriale:

– indemnizația de asigurare din cadrul contractului de asigurare de persoane²;

– coexistența moștenirii testamentare cu cea legală;

– împărțirea moștenirii prin testament, de către defunct, în mai multe mase distincte nu este nici ea considerată, de către unii autori, drept o excepție de la caracterul unitar al transmiterii moștenirii, întrucât devoluțiunea succesorală este guvernată de aceleași norme juridice, iar caracterul unitar sau neunitar al moștenirii nu poate să depindă de modul în care testatorul a determinat obiectul legatului³.

d) *indivizibilă*, deoarece acceptarea sau renunțarea nu se poate limita doar la o parte din moștenire, ci trebuie să privească totalitatea ei (sau totalitatea părții la care moștenitorul are vocație).

În consecință, situații precum renunțarea la moștenire de către unul sau mai mulți succesibili⁴, nedemnitățile succesoriale ori ineficacitatea legatelor vor profita succesorilor care au acceptat moștenirea și a căror vocație ar fi fost diminuată sau chiar înlăturată, în situația inexistenței acestor situații.

concediul de odihnă anual. 3. Compensarea în bani a concediului de odihnă neefectuat este permisă numai în cazul încetării contractului individual de muncă”.

¹ Art. 120 alin. (1) din Legea nr. 263/2010 privind sistemul unitar de pensii publice, publicată în M. Of. nr. 852 din 20 decembrie 2010, cu modificările și completările ulterioare: „Sumele neîncasate de către pensionar, reprezentând pensia pe luna în care a avut loc decesul și/sau, după caz, drepturi restante de pensie, cuvenite și neîncasate până la deces, se plătesc soțului supraviețuitor, copiilor, părinților sau, în lipsa acestora, celorlalți moștenitori, în condițiile dreptului comun”.

² Art. 2.230 C. civ.: „Indemnizația de asigurare se plătește asiguratului sau beneficiarului desemnat de acesta. În cazul decesului asiguratului, dacă nu a fost desemnat un beneficiar, indemnizația de asigurare intră în masa succesorală, revenind moștenitorilor asiguratului”.

³ Pentru amănunte în acest sens, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, p. 52. Pentru o opinie contrară, a se vedea M. Eliescu, *Moștenirea și devoluțiunea ei în dreptul RSR, op. cit.*, p. 52-53; E. Safta-Romano, *Dreptul la moștenire*, Ed. Grafix, Iași, 1995, pp. 31-32.

⁴ *Succesibilul* este definit, conform art. 1.100 alin. (2) C. civ., ca fiind „persoana care îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru a putea moșteni, dar care nu și-a exercitat încă dreptul de opțiune succesorală”.

Pot constitui excepții de la caracterul indivizibil al transmisiunii succesoriale:

– situația creanțelor și datoriilor defunctului, care sunt împărțite de drept din ziua deschiderii moștenirii, atât în ceea ce privește raporturile dintre moștenitori, cât și în ceea ce privește creditorii ori debitorii defunctului, cu excepțiile prevăzute de lege¹;

– situația reconstituirii dreptului de proprietate asupra terenurilor în baza legilor speciale privind restituirea proprietăților². De menționat că nu vor beneficia de aceste dispoziții succesibile care au *renunțat la moștenire*³, acestora urmând a li se aplica în continuare principiul indivizibilității transmisiunii succesoriale.

¹ În acest sens, a se vedea art. 1.442 C. civ.: „Obligația în favoarea unui creditor solidar se împarte de drept între moștenitorii săi” și art. 1.460 C. civ.: „Obligația unui debitor solidar se împarte de drept între moștenitorii acestuia, afară de cazul în care obligația este indivizibilă”.

² Potrivit art. 13 din Legea fondului funciar nr. 18/1991, republicată: „1. Calitatea de moștenitor se stabilește pe baza certificatului de moștenitor sau a hotărârii judecătorești definitive ori, în lipsa acestora, prin orice probe din care rezultă acceptarea moștenirii. 2. Moștenitorii care nu-și pot dovedi această calitate, întrucât terenurile nu s-au găsit în circuitul civil, *sunt socotiți repuși de drept în termenul de acceptare cu privire la cota ce li se cuvine din terenurile ce au aparținut autorului lor. Ei sunt considerați că au acceptat moștenirea prin cererea pe care o fac comisiei.* 3. *Titlul de proprietate se emite cu privire la suprafața de teren determinată pe numele tuturor moștenitorilor, urmând ca ei să procedeze potrivit dreptului comun.* 4. Pentru fiecare poziție dintr-o anexă pot fi emise mai multe titluri de proprietate, cu condiția ca suprafețele înscrise în aceste titluri să nu depășească suprafața totală validată în anexă”.

În același sens dispune și art. 4 din Legea nr. 10/2001 privind regimul juridic al unor imobile preluate în mod abuziv în perioada 6 martie 1945-22 decembrie 1989, republicată: „1. În cazul în care restituirea este cerută de mai multe persoane îndreptățite coproprietare ale bunului imobil solicitat, dreptul de proprietate se constată sau se stabilește în cote-părți ideale, potrivit dreptului comun. 2. De prevederile prezentei legi beneficiază și moștenitorii legali sau testamentari ai persoanelor fizice îndreptățite. 3. Succesibile care, după data de 6 martie 1945, nu au acceptat moștenirea *sunt repuși de drept în termenul de acceptare a succesiunii pentru bunurile care fac obiectul prezentei legi. Cererea de restituire are valoare de acceptare a succesiunii pentru bunurile a căror restituire se solicită în temeiul prezentei legi.* 4. *De cotele moștenitorilor legali sau testamentari care nu au urmat procedura prevăzută la cap. III profită ceilalți moștenitori ai persoanei îndreptățite care au depus în termen cererea de restituire”.*

³ Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, p. 55.

2. Deschiderea moștenirii

2.1. Noțiune

Potrivit art. 954 alin. (1) C. civ., „moștenirea unei persoane se deschide în momentul decesului acesteia”. Prin urmare, momentul deschiderii succesiunii este momentul decesului lui *de cuius*, moartea acestuia putând fi constatată fie direct, prin examinarea cadavrului, fie declarată pe cale judecătorească. De altfel, până la data deschiderii succesiunii nici nu se poate vorbi despre masă succesorală ori despre moștenitori, întrucât până la acest moment potențialii moștenitori beneficiază de o simplă speranță de a moșteni, care se poate materializa în *drept la moștenire* numai la momentul decesului lui *de cuius*¹.

Simpla dispariție a unei persoane fizice nu poate avea ca efect deschiderea moștenirii deoarece, așa cum se arată la art. 53 C. civ., „cel dispărut este socotit a fi în viață dacă nu a intervenit o hotărâre declarativă de moarte rămasă definitivă”. Prin urmare, avem de-a face cu o prezumție simplă, conform căreia cel dispărut se consideră fiind în viață, prezumție care începe odată cu dispariția persoanei și încetează la momentul rămânerii definitive a hotărârii declarative de moarte.

2.2. Data deschiderii moștenirii

Data deschiderii succesiunii este reprezentată de momentul decesului persoanei fizice despre a cărei moștenire este vorba, întrucât art. 954 alin. (1) C. civ. prevede că „moștenirea unei persoane se deschide în momentul decesului acesteia”.

De menționat că data deschiderii moștenirii nu trebuie confundată cu deschiderea procedurii succesoriale notariale², întrucât moștenirea se deschide automat, fără a fi necesară vreo manifestare de voință specială din partea succesibililor.

De regulă, dovada morții, inclusiv a datei acesteia, se face cu *certificatul de deces* eliberat ca urmare a morții fizic constatate de organele abilitate de lege. Potrivit art. 32 alin. (1) din Legea nr. 119/1996 cu privire la actele de stare civilă, republicată, întocmirea actului de deces se face la

¹ *Idem*, p. 57.

² Pentru amănunte, a se vedea Fr. Deak, R. Popescu, *Tratat de drept succesoral, vol. I, Moștenirea legală, op. cit.*, p. 58.